

HET WOORD VAN DE WEEK

ORGAAN VAN DE HUMANISTISCHE LUISTERKRING

Administratie Humanistische Luisterkring, Oudegracht 152, Utrecht. Postgiro 58.
Abonnementsprijs f 4,- per jaar. Buitenland f 5,60 per jaar, voor België f 4,60.
Voor leden van de Humanistische Luisterkring f 3,- per jaar. Losse nummers f 0,25.
Contrib. Luisterkr. f 1,-. Dit bedrag tezamen met bovengenoemde f 3,- te voldoen.

IS ER BEHOEFTE AAN?

Al jaren, om precies te zeggen vanaf 1947, toen het Humanistische Verbond zijn eerste rapport uitgaf over het vraagstuk van de bijbelkennis en het godsdienstonderwijs op de openbare school, is door de humanisten bij vele gelegenheden duidelijk gesteld, dat er behoefte zou bestaan om ook vormingsonderwijs van niet-christelijke signatuur te geven. Daarom heeft het hoofdbestuur van het Verbond aanstonds, nadat door de minister van onderwijs, kunsten en wetenschappen het Ontwerp van Wet tot Regeling van het Voortgezet Onderwijs aan de Tweede Kamer was aangeboden, aan de minister verzocht om artikel 41, waarin de mogelijkheid tot het geven van godsdienstonderwijs wordt geopend, aan te vullen in dier voege, dat ook door andere zgn. genootschappen op geestelijke grondslag hiervan gebruik zouden kunnen maken.

De minister is hier, om het populair te zeggen „niet ingetrapt” en heeft bij het mondeling vooroverleg o.a. medegedeeld, dat z.i. de omschrijving die het Verbond van dat vormingsonderwijs had gegeven, te vaag was, dat het bovendien onmogelijk zou zijn toezicht uit te oefenen, er voor deze vorm van onderwijs geen bevoegdheden bestonden, en dat hem niet was gebleken, dat er behoefte aan zou bestaan.

Het spreekt vanzelf, dat het Hoofdbestuur van het Humanistisch Verbond zich gehaast heeft, daar zijn mening tegenover te stellen. In brieven aan de minister en aan de leden van de Tweede Kamer is nog eens uitvoerig uiteen gezet, wat het Verbond onder dat vormingsonderwijs verstaat, waarbij verwezen kon worden naar een rapport over deze materie van juli 1957. Ook het bezwaar van het ontbreken van toezicht en de bevoegdheid van hen die dergelijke lessen zouden

moeten geven, werden bestreden. Bovendien is aan enkele verenigingen o.a. van hen, die direct bij het onderwijs betrokken zijn, gevraagd adhesie te betuigen, hetgeen intussen al is geschied.

Van alle bezwaren weegt naar onze mening het behoefte-element blijkbaar het zwaarst. De anderen kunnen door enkele maatregelen naar genoegen worden opgelost, maar het is duidelijk, dat niemand zich druk zal maken voor iets, waaraan geen behoefte bestaat. Nu zijn we, en niemand zal ons dat kwalijk nemen, een beetje achterdochtig als een minister komt verklaren, dat er voor datgene, waar een bepaalde groep op aandringt, en in het bijzonder als het uit de buitenkerkelijke hoek komt, geen behoefte bestaat. Het is nog pas een paar maanden geleden, dat een collega van de minister van onderwijs met datzelfde argument kwam aandragen, toen op het toelaten van geestelijke verzorgers van humanistische huize in het leger werd aangedrongen. Ook toen was van een behoefte niets gebleken en werd de humanistische beweging uitgedaagd, dat met cijfers te weerleggen. De handschoenen werd opgenomen en de minister, het dient tot zijn eer gezegd, heeft zich overtuigd verklaard.

Het zou wel eens kunnen zijn, dat zich t.a.v. het vormingsonderwijs opnieuw een dergelijke situatie ging voordoen. Nu we dit schrijven, is het debat over het bovengenoemde Ontwerp, in de wandeling de mammoetwet genoemd, nog maar net begonnen en er valt dus nog niets te voorspellen. Maar het Verbond heeft zich al bereid verklaard de z.i. bestaande behoefte aan te tonen en het denkt er daarbij in de eerste plaats aan de ouders van de leerlingen van de openbare middelbare scholen hun mening te vragen.

lezingen voor de radio

- di. 3 april AVRO 16.00 uur: A. D. Belinfante: „De menselijke factor in het verkeer”.
- zo. 8 april VARA 9.45 uur: Arnold Saalborn: „Vechten met de tijdgeest”.
- zo. 15 april VARA 9.45 uur: H. Bongers: „Wit en zwart”.
- zo. 22 april VARA 9.45 uur: C. J. Brandt Corstius: „Op z'n paasbest”.
- zo. 29 april VARA 9.45 uur: Mej. J. J. Th. ten Broecke Hoekstra: „Dierenbescherming”.

TOEWIJDING AAN HET KIND

In het dagelijks leven van het gezin zijn het vaak toevallige momenten, waardoor wij tot een bezinning op de opvoeding van onze kinderen komen. In de eerste periode van zijn bestaan toont het jonge kind zo zeer zijn behoefte aan verzorging, aan bescherming, dat onze toewijding aan het kind een vanzelfsprekend antwoord is op zijn hulpeloosheid.

Maar de opvoeding is niet alleen verzorging en bescherming. In de lange weg die het kind tot zijn volwassenheid moet afleggen, zal het in aanraking komen met vragen van waarheid en goedheid, van vragen, die hem door de veelzijdigheid van het leven gesteld worden.

Ook dan heeft het kind, het jonge en het opgroeiende kind recht op onze toewijding. Die toewijding ligt niet zo zeer in wat wij opzettelijk voor het kind doen, maar in de wijze waarop wij met onze kinderen leven. En dan komen als vanzelf die toevallige momenten, waarop onze steun gevraagd wordt.

Wat houdt die steun in, wat verlangt het kind van ons als hij de problemen van zijn bestaan moet oplossen, wat kunnen wij zijn voor de opgroeiende en jonge mens?

Er zijn vele momenten in de omgang tussen ouders en kinderen, die ons tot deze bezinning brengen: een leugentje van een 4- of 5-jarige, een slecht rapport in de eerste klas, met 12 jaar, een mislukte vriendschap, een eerste contact met een vriendin of vriend, de keuze van het beroep, de aankondiging van een verlovings of huwelijk. Dan vraagt het kind en de opgroeiende jonge mens dat wij begrip hebben voor zijn vragen, dat wij bereid zijn naar hem te luisteren en dat wij ons zelf bezonnen hebben op de vragen die het leven ons gesteld heeft.

De toewijding aan het kind vereist daarom een bezinning op de eigen overtuigingen, op de eigen inzichten over de levensbeschouwing, ook voor de humanist.

Wij stellen voorop dat de opvoeding niet in de eerste plaats gericht is op het aanleren en overdragen van overtuigingen, maar dient om het kind te laten opgroeien tot een zelfstandige persoonlijkheid, die zich bewust is van de problemen van het leven en die bereid is in dit leven een eigen overtuiging te verwerven.

De opvoeder zal er ongetwijfeld verheugd over zijn, indien hij ontdekt dat in zijn kinderen iets gerijpt is, waaruit de gelijkgestemdheid in levensovertuiging tussen hem en zijn opgroeiende kinderen blijkt. Maar hij zal deze gelijkgestemdheid niet als de toetssteen van zijn opvoedingsarbeid beschouwen. Een dergelijk toetsen van de eigen keuze, ook van zijn kinderen, past niet in zijn levensopvatting. In de eerste plaats hecht hij een bijzondere waarde aan de zelfstandigheid van de menselijke persoonlijkheid. Hij tracht deze zelfstandigheid in het eigen leven te verwerkelijken. Daarvoor vraagt hij de vrijheid om de grote levensvragen naar eigen weten en geweten te mogen oplossen. Ook zal hij principieel ieder ander deze vrijheid willen toekennen.

Maar deze vrijheid wil hij niet slechts eerbiedigen in de volwassene. Ook in 't kind erkent hij de waarde van de menselijke persoonlijkheid en hij ziet het kind daarom als een nog sluimerende, groeiende en wordende persoonlijkheid. Het kind heeft naar zijn opvatting het recht zich zelf te zijn en te worden. Het is daarom bij voorbaat uitgesloten, dat de opvoeder zijn kinderen mag dwingen, de levensovertuiging, die hij voor zichzelf heeft verworven, als een vreemde leer over te nemen. Deze vrijheid van het kind om zich zelf te zijn houdt natuurlijk niet in, dat het kind mag handelen volgens eigen opwellingen. Het kind zal moeten leren dat in het leven regels en normen aanwezig zijn. Maar deze normen berusten niet op de persoonlijke willekeur van de opvoeder. Zij berusten op de erkenning van geestelijke waarden, die van een hogere orde zijn dan onze persoonlijke verlangens, neigingen en behoeften. De opvoeding tot zelfstandigheid is daarom tegelijkertijd een opvoeding tot het zich in dienst stellen van die geestelijke waarden. Deze opvatting heeft een kenmerk, dat van grote betekenis is voor de houding van de opvoeder tegenover het kind.

Dit kenmerk is het ondogmatische karakter van deze levensleer. Men begrijpe goed dat hiermee niet een onverschilligheid bedoeld wordt ten opzichte van de levensinzichten, die de mens bezit en ten opzichte van de waarden, die hij in zijn leven tracht te verwerkelijken.

Wij achten het bezit van een inzicht in de zin van het leven, in de plaats van de mens in het bestaan, een noodzakelijke voorwaarde voor de volledige ontplooiing van de menselijke persoonlijkheid. Maar in zijn ondogmatische opvatting meent hij te moeten erkennen, dat deze zin van het leven op verschillende wijzen te beleven en te kennen is. Hij zal er dus voor waken in de opvoeding, opzettelijk of toevallig, de indruk te wekken, dat zijn levensinzicht de beste of enig mogelijke is. Nu biedt ook deze houding een groot gevaar. Men kan deze ondogmatische houding zover doorvoeren, dat de opvoeder vervalt in een lege neutraliteit of in een vaag erkennen, dat in elke overtuiging wel wat goeds aanwezig is. Een dergelijke houding kan de opvoeder, wil hij het vertrouwen van zijn kinderen behouden en wil hij voor hen een steun zijn bij het oplossen van hun problemen, niet volhouden. Het kind heeft er recht op, dat zijn opvoeders een keuze in het leven hebben gedaan en dat deze opvoeders positie hebben gekozen ten opzichte van de belangrijke levensvragen. De opvoeder zal door zijn houding moeten doen blijken, dat zijn verworven inzichten deel van zijn persoon geworden zijn en dat hij bereid is volgens zijn overtuigingen te leven.

In de erkenning van de persoonlijkheid van het kind heeft de tolerantie belangrijke consequenties voor de praktijk van de opvoeding. Het komt mij voor dat de ondogmatische levenshouding in de praktijk tot een

grote mate van tolerantie in de opvoedingsarbeid moet leiden. Wij spraken al over de verhouding van dwang en vrijheid bij het verwerven van een eigen levensovertuiging van het kind. Het kind kan deze eigen levensovertuiging alleen als zelfverworven ervaren en erkennen, wanneer het kind zijn overtuiging in vrijheid kan veroveren. Maar deze weg tot zelfstandigheid is vol obstakels en barrières. Het kind zal dus vele malen in botsing komen met regels en normen, die de opvoeder, in de volle overtuiging om der wille van het kind te handelen, moet stellen. En juist op deze momenten moet de opvoeder de consequentie van zijn ondogmatische levensovertuiging durven trekken. Hij zal tegenover het kind een tolerante houding moeten verkrijgen, omdat hij beseft, dat zijn eigen inzicht in de levensvragen tenslotte beperkt is, maar vooral omdat hij erkent dat het kind een eigen oplossing moet leren vinden.

In de idee van de opvoeding wordt uitgedrukt, dat de opvoeding gericht is op het bewustmaken van de geestelijke krachten in het kind, opdat het kind zijn plaats in het bestaan leert kennen en zijn verantwoordelijkheid als schepper van en deelhebber aan geestelijke waarden leert aanvaarden. De idee van de opvoeding berust dus op een inzicht in het wezen van de mens, van de volwassene en van het kind. Dit inzicht in het wezen van de mens noemen wij het mensbeeld. De eigenlijke zin van de opvoeding kunnen wij het beste begrijpen door ons te verdiepen in het mensbeeld.

Het kind, een mensenkind, dat aangewezen is op opvoeding vertoont reeds in principe de eigenschappen die het wezen van het mens-zijn uitmaken. Wij kunnen ook zeggen: in het kind vinden wij het beeld van de mens in een eigen vorm terug.

De mens moet de betekenis van de verschijnselen in de wereld zelf ontdekken. Deze ontdekkingen zijn vastgelegd in de verschillende houdingen, die de mens bijvoorbeeld tegenover de natuur kan hebben. Hij kan als houtvester het bos bezien naar de stand van de boscultuur, als schilder om de schoonheid te ervaren, als wijsgeer om na te denken over de ontwikkeling van het leven. Elk van deze houdingen, die ook in één mens verenigd kunnen zijn, zijn het gevolg van de open verhouding van de mens tot de wereld. Een belangrijk deel van deze ontdekkingen doet de mens in zijn kinder- en jeugdjaren. In de verhouding tot zijn moeder kan hij het verzorgende, het toegewijde ontdekken, in de verhouding tot de vader kan hij leren dat het leven eisen stelt, dat het leven een opgave is. Het kind leert op deze wijze niet alleen de wereld ontdekken, maar ontdekt ook zichzelf. Op deze wijze heeft het kind geleerd dat er verschil is tussen leven en levenloos, tussen het verbodene en het toegestane, tussen de ernst en het grappige. Al groeiende naar de volwassenheid leert het kind het onderscheid tussen het ware en het onware, het goede en het kwade, het mooie en het lelijke. Lang-

zamerhand ontdekt hij daarmee dat in hemzelf en in anderen een fundamenteel waardebeseft is, waaraan hij zijn gedrag en het gedrag van anderen kan toetsen.

Wij beschouwen de mens als een geestelijke ontdekkingsreiziger, die niet onverschillig staat tegenover zijn bestaan. De mens is juist met alle vezelen van zijn ziel betrokken bij dit bestaan.

Hij is erin opgenomen en beleeft daarin zijn tekortkomingen, zijn teleurstellingen maar ook zijn overwinningen. Dit betekent dat het menselijk bestaan steeds verbonden is met gevoelens. Te midden van de steeds wisselende gevoelens kan het gevoel van verwondering over het bestaan als een duurzaam gevoel aanwezig zijn. Dit gevoel van verwondering, dat ontstaat door de ontdekking van het deelhebben aan het bestaan, bepaalt ook de houding van de opvoeder tegenover het kind. Hij ziet het kind als een medereiziger, dat zijn eigen ontdekkingsreis moet volbrengen. De opvoeder is daardoor meer dan de persoon, die het kind bescherming en opvoeding geeft. De opvoeder is ook de volwassene, die in het kind de geestverwant ontdekt, in die zin, dat hij in het kind opnieuw de strijd tot zelfontdekking en ontdekking van waarden ziet afspelen. Voor het kind is de opvoeder de mede-drager van de waarden, de persoon, die tracht waarheid, gerechtigheid, verdraagzaamheid en naastenliefde in zijn leven te verwerkelijken.

Want hoe zou het kind deze waarden anders leren kennen, wanneer zij niet concreet en levend door de volwassenen in zijn omgeving gestalte gegeven worden. In de wereld van het kind zijn waarheid en leugen nog vermengd in een waas van fantasie, van werkelijkheid en onwerkelijkheid. De opvoeder moet daarom het kind helpen het werkelijke van het gefantaseerde te onderscheiden. De opvoeder kan alleen door zijn houding, door zijn gedrag tegenover anderen en tegenover zijn kinderen blijf geven van de normen, die hij voor zijn leven heeft gesteld. Het praktische leven laat echter zien, dat dit alleen kan, wanneer de opvoeder het waagt zich in de strijd om deze geestelijke waarden te begeven. De openheid van de opvoeder ten aanzien van de oplossingen van levensproblemen is tevens de voorwaarde voor het begrijpen van moeilijkheden, die de opgroeiende kinderen moeten overwinnen om zelf hun weg in het leven te vinden. Maar deze openheid is tevens de basis waarop het vertrouwen in de opvoeder door het kind mogelijk wordt. Het kind en de volwassene moeten ieder op hun wijze de wereld en zichzelf leren kennen. De opvoeder wil het kind helpen op deze weg tot ontdekking van de wereld en van zichzelf opdat het kind zich bewust kan worden van de geestelijke waarden, die hij in zijn leven kan verwerkelijken.

De zin van de opvoeding ligt voor de humanist in het wekken van het verlangen in het opgroeiende kind, zichzelf als mens te ontdekken.

L. VAN GELDER

Humanistische Correspondentiekkring voor huwelijkscontacten opgericht door het Humanistisch Verbond, verleent bemiddeling bij het leggen van contacten tussen personen, die een huwelijkspartner zoeken.

Inlichtingen postbus 210, Utrecht. Gaarne 24 ct aan postzegels insluiten.

(adv.)

„Wij hebben een staatsvorm, die democratie heet, omdat invloed op staatszaken bij ons niet is een voorrecht van weinigen, maar een recht van velen. In partikuliere geschillen geldt voor allen gelijkheid voor de wetten en wie bij ons bijzonder aanzien geniet, dankt zijn hogere onderscheiding in het publieke leven minder aan zijn klasse dan aan zijn persoonlijke verdienste. Armoede is geen schande; voor ieder, hoe arm ook, staat de mogelijkheid open, de gemeenschap te dienen... zo hij dat kan. Vrij leven wij als burgers, maar in gehoorzaamheid aan de opeenvolgende overheden en aan de wetten, in het bijzonder aan die, welke gesteld zijn tot steun van de onrecht-lijdenden en aan de, zij het ook ongeschreven, gebruiken, wier overtreding door de publieke opinie met schande wordt gebrandmerkt.”

Deze woorden werden in de winter van 431/30 uitgesproken op de begraafplaats van Athene door de om zijn aanzien en gezag eerste burger, door Perikles, in zijn beroemde lijkrede op de gevallen strijders. Democratie woorden in de mond van een telg van een oud aristokratisch geslacht, dat vóór Perikles reeds andere grondleggers der democratie had voortgebracht. Zelf had deze staatsman met anderen door allerlei maatregelen verdere democratisering doorgedreven, zodat alle burgers invloed en controle konden uitoefenen op hun bestuursvorm en overheden en ook zij zelf voor de meeste ambten verkiesbaar waren; door vergoedingen voor vergaderingen en ambtsuitoefening werd hun dit ook praktisch mogelijk gemaakt. Deze vergoedingen konden gegeven worden omdat vóór en onder Perikles' leiding — van 444 tot 429 — de welvaart van Athene sterk was gestegen.

„Wij, zo lezen wij even verder in de rede, minnen schoonheid in soberheid, wij minnen geestesontwikkeling zonder verslappening in daadkracht”. Naast de welvaart bevorderde de vrijheid, die op vele andere gebieden heerste, vooral op het kulturele terrein, de wonderbaarlijke ontwikkeling van het drama, de beeldende kunsten, de muziek, de redekunst, de historiebeschrijving en de wijsgerige bespiegeling. Perikles stimuleerde persoonlijk de geestelijke bloei door zijn omgang met denkers en kunstenaars en door zijn initiatieven tot de bouw van tempels en andere architectonische werken, tot de verfraaiing van de stad door beeldhouwers en schilders, tot de stichting van een groot concertgebouw, tot het houden van muziekwedstrijden.

In de keuze van zijn vrienden toonde hij zijn onafhankelijkheid en trotseerde hij de mening van vele conservatieve burgers, die wantrouwend stonden tegenover verschillende nieuwlichterijen, waarvan sommige vertegenwoordigers tot Perikles' vriendenkring behoorden en door hem werden geproptegeerd. De publieke opinie tartte hij ook door zijn openlijke verhouding met de zeer-ontwikkelde Aspasia uit Milete, die naar de wetten van Athene nooit zijn wettige vrouw kon worden. Hij hunkerde niet naar populariteit, was ook niet „de gevierde man”, daarvoor was hij te trots. Uit overtuiging was hij demokraat; in wezen en levenshouding bleef hij aristokraat. Hij leefde zeer

teruggetrokken, nam nooit uitnodigingen aan, al stond zijn eigen huis steeds open voor de geestelijke élite. Volgens zijn biograaf Plutarchus zag men hem alleen op de weg van zijn eenvoudig huis naar de Markt en het Raadhuis om op te treden in de Volksvergadering of voor de beradingen met de overheden. Zijn dominerende positie berustte minder op officiële bevoegdheden dan op geestesgaven en karakter. In zijn spreken was geen spoor van effectbejag door gebaar, stembuiging, gelaatsuitdrukking of andere oratorische trucs. Zijn redevoeringen maakten diepe indruk alleen door hun bondige en gefundeerde argumentaties, hun taal, hun ernst, hun voornaamheid. Ongevoelig toonde hij zich voor — soms felle en bittere — hoorn; krenkingen beantwoordde hij met zwijgen. Nederlagen droeg hij als een man, persoonlijk leed met gelatenheid. Slechts éénmaal zou hij zichzelf niet meester zijn geweest: toen hij stond aan het graf van zijn laatste zoon. Strikt rechtvaardig was hij, onkreukbaar, zachtmoedig, vrijgevig voor de minderbedeelden, al leefde hij zelf uiterst sober en was hij zeer zuinig in zijn partikuliere uitgaven: tot ergernis van zijn oudste zoon, misschien nog meer van diens vrouw. Maar hij liet geen drachme meer na dan hij van zijn vader had geërfd.

Na eeuwen van langzame ontwikkeling was Athene vooral door haar waarlijk heldhaftige afweer van het Perzische gevaar en de gevolgen ervan tot het Hellas van Hellas geworden. Het is begrijpelijk, dat — vooral vroeger — vele bewonderaars van haar heerlijke bloeitijd blind zijn gebleven voor haar eenzijdigheden, tekortkomingen en zwarte zijden. Ook haar democratie was een politieke, geen sociale of economische. En die politieke democratie bleef beperkt tot een minderheid van de bewoners, tot de vrije mannelijke burgers. Perikles zelf werkte mee aan de tot stand koming en handhaving van een besluit om duizenden van het burgerschap te beroven, omdat één hunner ouders niet tot de burgerij behoorde of had behoord. De welvaart berustte op eigen arbeid van verreweg de meeste burgers — Athene was geen staat van renteniers — maar ook op slaven-diensten en de verfraaiing der stad, die velen arbeidsgelegenheid verschaftte, was mogelijk door de overigens niet door Perikles verzwaarde schattingen der bondgenoten, wier onderdrukking, hoe onvermijdelijk vaak ook, enige der donkere bladzijden van Athene's geschiedenis valt.

De grote staatsman stierf in 429 aan de beruchte pest, persoonlijk zwaar getroffen door de dood van zijn zoons en van vele vrienden, vol bezorgdheid om de toekomst van zijn vaderstad. Niet zonder grond. De vijand was verbitterd en sterk, de bondgenoten niet volkomen betrouwbaar, de stemming van het eigen volk ontreddeerd door de epidemie, die een derde van de bewoners ten grave sleepte, de te verwachten nieuwe leiders misten zijn heldere blik, waardoor hij de enig juiste weg voor de oorlogsvoering had aangewezen, zijn karaktervastheid en zijn moreel gezag, waardoor hij zijn volk had overreed tot schrijnende offers in dienst van de gemeenschap. De Peloponnesische oorlog werd het noodlot voor Athene en voor alle Griekse staten.

D. LOENEN.